

Bolewski, Andrzej

Konspiracyjna działalność Akademii Górniczej w latach 1939-1945

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 29/3-4, 585-604

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Bolewski
(Kraków)

KONSPIRACYJNA DZIAŁALNOŚĆ AKADEMII GÓRNICZEJ W LATACH 1939—1945

Przed wojną Akademia Górnicza w Krakowie¹ była najmniejszą z trzech istniejących wówczas w Polsce wyższych szkół technicznych; miała tylko dwa wydziały: górniczy i hutniczy; czynnych było w niej 23 profesorów i 7 docentów. W chwili wybuchu wojny studiowało w niej około 600 studentów, a mury jej przez cały czas istnienia (od 1919 r.) opuściło 795 inżynierów górniczych i hutniczych oraz 7 doktorów nauk technicznych. Przeprowadzono w niej 14 przewodów habilitacyjnych. Spośród uczelni technicznych wyróżniała się profilem naukowym, który można ująć w formie hasła: poszukiwanie i eksploatacja złóż kopalń użytecznych oraz przeróbka surowców mineralnych. Dalszą cechą wyróżniającą była silna więź społeczna uczelni ze światem górniczym i hutniczym. Jej tradycyjne obchody akademickie nie różniły się od tych, które kultywowano w kopalniach i hutach. Jednym z głównych jej zadań było doprowadzenie do opanowania stanowisk technicznych w kierownictwie kopalń i hut przez Polaków. Gdy powstawała w 1919 r., na Górnym Śląsku pracowało zaledwie kilku inżynierów Polaków, a w 1939 r. Polacy obejmowali niemal wszystkie techniczne stanowiska kierownicze.

Siedzibą uczelni był gmach główny przy Alei Mickiewicza 30, część katedr mieściła się w filialnym budynku na Krzemionkach. Akademia dysponowała ponadto budynkiem Laboratorium Maszynowego (ul. Rey-

¹ Dokładniejsze informacje o Akademii Górniczej podają: *Akademia Górnicza. Skład osobowy i spis wykładów w roku akademickim...* Kraków ... (Rocznik, ostatni przedwojenny 1938/39); *Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919—1969.* (Praca zbiorowa) Kraków 1970; *Życiorysy profesorów i asystentów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (1919—1964).* „Zeszyty Naukowe Akademii Górniczo-Hutniczej...” nr 41. Zeszyt specjalny 4. Kraków 1965; *Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919—1949).* Kraków 1979; W pracy wykorzystano także archiwalne materiały autora.

monta 7) i małym budynkiem Laboratorium Transportu Szynowego, położonym na zapleczu gmachu głównego. W dyspozycji uczelni pozostawały dwa domy profesorów (ul. Gramatyka 7 i ul. Smolki 12 b) oraz dom akademicki przy ul. Gramatyka 10.

Akademia była objęta planem mobilizacyjnym z terminem realizacji w pierwszym dniu wojny. W dniu 1 września 1939 r. rozpoczęto jej ewakuację do Brzeżan koło Lwowa, a gmach główny został przekształcony na szpital wojskowy. Szybki rozwój działań wojennych uniemożliwił prawidłową ewakuację, spowodował rozproszenie kierownictwa i pracowników oraz studentów. Znaczna ich część znalazła się w szeregach Wojska Polskiego. Po zajęciu Krakowa Wehrmacht przejął główny gmach Akademii i mieszczący się w nim szpital.

We wrześniu i październiku do Krakowa powróciła przeważna część profesorów, docentów i innych pracowników Akademii. Wobec peryferyjnego położenia gmachu na Krzemionkach i wynikających z tego powodu trudności w organizowaniu zebrań i spotkań kierownictwa i pracowników uczelni oraz jej studentów skorzystano z życzliwości rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego — prof. dr Tadeusza Lehra-Spławińskiego, który stworzył Akademii możliwość korzystania z pomieszczeń w Collegium Novum UJ. Tam też przystąpiono do prac przygotowawczych, zmierzających do uruchomienia uczelni w roku akademickim 1939/1940. Jedną z głównych przeszkód było zajęcie gmachu głównego przez Wehrmacht. Tu też z pomocą pospieszyl Uniwersytetu Jagielloński zapewniając gościnę katedrom i zakładom chemii, fizyki, matematyki, nauk o Ziemi i prawa w odpowiednich placówkach UJ. Prezydent miasta Krakowa — dr Stanisław Klimecki — przyobiecwał przekazanie do dyspozycji Akademii budynków szkolnych przy ul. Loretańskiej 18 i Smoleńsk 7, tj. tych, z których korzystała do 1930 r., czyli do czasu oddania do użytkowania gmachu głównego. Wiodące katedry górnicze, za wyjątkiem Katedry Maszyn Górniczych i Katedry Wiertnictwa i Eksploatacji Nafity, oraz katedry hutnicze i Katedra Elektrotechniki mieściły się w gmachu na Krzemionkach. Tak więc w październiku 1939 r. istniała szansa odrodzenia działalności Akademii Górniczej, wymagało to jednak skorelowania jej postępowania z poczynaniami Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zmierzał on do rozpoczęcia roku akademickiego w listopadzie 1939 r. W tym samym terminie miała być uruchomiona Akademia Górnicza.

W dniu 6 listopada 1939 r. gestapo podstępnie zapoczątkowało Sonderkation Krakau² aresztowaniem w Collegium Novum 183 profesorów i innych pracowników nauki, w tym niemal wszystkich profesorów i do-

² J. Gwiadomorski: *Wspomnienia z Sachsenhausen*. Kraków 1946 i wydania późniejsze; S. Urbańczyk: *Uniwersytet za kolczastym drutem (Sachsenhausen — Dachau)*. Kraków 1946 i wydania późniejsze; A. Bolewski: *Akademia Górnicza w obozach koncentracyjnych*. W: *Z dziejów Akademii Górniczej...* s. 104—130.

centów Akademii Górniczej przebywających w Krakowie. Byli to: Zygmunt Saryusz-Bielski, Andrzej Bolewski, Witold Budryk, Edmund Chromiński, Stefan Czarnocki, Mikołaj Czyżewski, Roman Dawidowski, Iwan Feszczenko-Czopiowski, Stanisław Gołąb, Antoni Hoborski, Stanisław Jaskólski, Mieczysław Jeżewski, Aleksander Krupkowski, Adam Ludkiewicz, Antoni Meyer, Wilhelm Staronka, Izydor Stella-Sawicki, Jan Studniarski, Władysław Takliński, Edward Windakiewicz i Feliks Zalewski. Po kilkudniowym pobycie w więzieniu przy ul. Montelupich i w koszarach przy ul. Mazowieckiej zostali oni, z wyjątkiem Ukraińców: Czyżewskiego i Feszczenko-Czopińskiego (1884—1949), przewiezieni do więzień we Wrocławiu. Stamtąd zwolniono sędziwego doc. dr h.c. Edwarda Windakiewicza (1858—1942), pozostałych deportowano do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen koło Oranienburga w pobliżu Berlina. Tam życia pozbawiono spośród pracowników AG: zastępcę profesora dra Antoniego Meyera (1870—24 XII 1939)³, rektora inż. Władysława Taklińskiego (1875 — 24 I 1940) i rektora dra Antoniego Hoborskiego (1879 — 9 II 1940).

W dniu 8 lutego 1940 r. zostali zwolnieni profesorowie AG: Zygmunt Saryusz-Bielski, Witold Budryk, Edward Chromiński, Stefan Czarnocki, Roman Dawidowski, Stanisław Jaskólski, Mieczysław Jeżewski, Aleksander Krupkowski, Adam Ludkiewicz, Wilhelm Staronka, Izydor Stella-Sawicki, Jan Studniarski i Feliks Zalewski, Stanisław Gołąb i Andrzej Bolewski pozostali w Sachsenhausen, a później zostali przewiezieni do Dachau. Zwolniono ich w ostatnim kwartale 1940 r.

Prof. dr Jan Krauze (1882—1969), który ze Lwowa powrócił do Krakowa po 6 listopada, zgłosił się do gestapo z żądaniem dołączenia go do nas. Został aresztowany i zesłany do obozu w Wiśniczu, w którym przebywał do połowy 1940 r.

Po uwięzieniu większości profesorów powrócili jeszcze ze Lwowa do Krakowa rektor prof. dr Walery Goetel i prof. dr inż. Władysław Łoskiewicz, ponadto przebywali w Krakowie: niewidomy prof. dr Jan Jarosz (1877—1944), docent dr Marian Mięśowicz, który przypadkowo uratował się przed uwięzieniem przez gestapo, i zwolniony w Krakowie doc. dr inż. Mikołaj Czyżewski oraz przybyły w grudniu z Wrocławia Windakiewicz. W listopadzie do Krakowa przyjechał Austriak prof. inż. Oskar Nowotny (1875—1969 w Rotermann koło Leoben), który przebywał tu do pierwszych dni 1945 r. jako dyrektor Statistisches Amt d. GG. Prof. inż. Stanisław Skoczylas (1875—1968) i prof. dr Adam Skąpski (1902—1968) przebywali poza granicami kraju.

Po opuszczeniu gmachu głównego Akademii przez niemiecki szpital wojskowy, budynek został ograbiony. Pozostałe mienie ruchome usunięto na zewnątrz budynku, który przebudowano na siedzibę rządu Generalnej Gubernii (Regierungsgebäude, ryc. 1). W tym czasie zburzono po-

* Stopnie i tytuły naukowe są podane według stanu z 1939 r.

łożone za nim Laboratorium Transportu Szynowego, a Laboratorium Maszynowe przebudowano na garaże i stację obsługi samochodów rządowych. Po pewnym czasie resztki mienia Akademii zostały załadowane przez przymusowo zatrudnionych Żydów na wozy konne i przewiezione na Krzemionki. Tam zostały one chaotycznie zmagazynowane w różnych pomieszczeniach.

W wyniku starań Nowotnego, przedwojennego opiekuna Biblioteki Głównej AG z ramienia jej Senatu, podjętych na skutek interwencji pracownic tej biblioteki: Anny Langie i Zofii Grüner oraz Goetla, uzyskano decyzję władz okupacyjnych nakazującą zgromadzenie ocalałych książek w Bibliotece Jagiellońskiej, którą w tym czasie przekształcono na Staatsbibliothek d. GG. Ratowanie księgozbioru Biblioteki Głównej AG i katedr oraz zakładów naukowych zostało przeprowadzone przez wymienione pracownice przy współudziale: inż. Józefa Janiszewskiego, inż. Juliana Sulima-Samujłło i Janusza Tulei, dawnych asystentów Nowotnego. Pracownice te zostały zatrudnione w Staatsbibliothek i tu prowadziły inwentaryzację uratowanych książek, określonych jako Bibliothek der Bergakademie. Dostęp Polaków do nich był wzbroniony, ale ich patriotyczna postawa powodowała, że przez cały czas okupacji nie odczuwaliśmy niedostępności księgozbioru. Biblioteka Główna AG stała się pierwszym ogniwem konspiracyjnej organizacji uczelni. Przy okazji ratowania księgozbiorów zabezpieczono też zapasy wydawnictw skryptowych, które były wykorzystywane podczas okupacji i po wyzwoleniu Krakowa.

Pracownicy Akademii przeprowadzili samorzutnie jeszcze kilka innych akcji zmierzających do ratowania przynajmniej części jej mienia. Najowocniejszą z nich było zabezpieczenie około 5 kg naczyń i urządzeń platynowych. Dzieła tego dokonali asystenci: mgr Aleksander Kotliński, mgr Marek Sobieski, syn rektora inż. Jerzy Takliński i mechanik Stanisław Wojtow. Wybitną rolę odegrał przy tym asystent dr Adam Bielański (ur. 1912, PAN)⁴ i jego rodzina. Im zawdzięczamy przechowanie tego skarbu. Brawurową akcją zabezpieczenia ruchomego wyposażenia Katedry Chemii Fizycznej i Elektrochemii przeprowadzili Kotliński i laborant Józef Bobula. Podobnie laborant Franciszek Kral⁵ uratował część materiałów i aparatów Katedry Mineralogii i Petrografii. Te indywidualne działania były owocne, ale mogły doprowadzić do uratowania tylko

⁴ W przypadku, gdy mowa o ówczesnych czy późniejszych członkach Polskiej Akademii Umiejętności, Akademii Nauk Technicznych i Polskiej Akademii Nauk zaznaczono to symbolami: PAU, ANT, PAN.

⁵ A. Bolewski: *Z drogi do Poczdamu*. Wyd. I. Kraków 1977 (wydanie 2 w przygotowaniu); A. Bolewski: *Dzieje Katedry Mineralogii i Petrografii Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919—1969*. „Prace Muzeum Ziemi” nr 18: 1971 s. 127—128.

małej części mienia Akademii, większość uległa częściowo dewastacji, a częściowo rabunkom dokonany przez przybyszów z III Rzeszy.

W celu zagospodarowania majątku likwidowanych wyższych uczelni Krakowa okupant powołał Treuhandverwaltung der Hochschulen in Krakau. Istotnym zadaniem tej instytucji było zniszczenie polskich uczelni i wykorzystanie ich majątku dla pożytku III Rzeszy. Za sprawą Nowotnego utworzono na Krzemionkach jej Grupę Inwentaryzacyjną, złożoną z pracowników Akademii: adiunktów: Mikołaja Dubowickiego i Dionizego Karola; asystentów: Kotlińskiego, Janiszewskiego, Krukowieckiego i Tulei; laborantów: Ignacego Bochenka i Józefa Bobuli; mechanika Wincentego Odrzywołka, urzędniczki Marii Soja, dozorczy gmachu Józefa Wilka i stróża nocnego Stanisława Przysięźniaka. Przez krótki czas pracował w niej uczeń licealny Tadeusz Stępień. Ustawiczne zagrożenie ze strony emisariuszy instytucji okupacyjnych i osób przybywających po łupy wojenne z III Rzeszy powodowało, że grupa ta musiała rozwiązywać dwa sprzeczne zadania: chronić mienie Akademii, a jednocześnie dokonywać inwentaryzacji, która ułatwiała jego zabór. Utrzymywano więc pozorny bałagan chroniący to, co jeszcze wartościowego pozostało.

Dopiero po powrocie do Krakowa profesorów z obozu koncentracyjnego Sachsenhausen w lutym 1940 r. i po zregenerowaniu ich sił, można było przystąpić do szerszej akcji konspiracyjnej. Wyłaniające się trudności wynikały nie tylko z zagrożenia ze strony okupanta, ale również z tego, że nie dysponowano odpowiednimi środkami materialnymi. Postanowiono więc skrupulatnie wykorzystywać możliwości stwarzane przez okupanta i realizować założone cele pod szyldami legalnymi. Wychodzono z założenia, że konspiracja nie polega na odgradzaniu się od nieprzyjaciela, lecz na jego skutecznym zwalczaniu i przygotowywaniu się do odbudowy ze zniszczeń spowodowanych jego działalnością.

Pierwszą instytucją realizującą to założenie była utworzona w połowie 1940 r. Państwowa Szkoła Techniczna Górniczo-Hutniczo-Miernicza — PSTGHM (Staatliche Fachschule für Berg-Hütten — und Vermessungswesen)⁶. Jako siedzibę przydzielono jej część gmachu Aka-

⁶ W. Goetel: *Akademia Górniczo-Hutnicza i tajne nauczanie w czasie drugiej wojny światowej*. „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych” t. 13: 1971; tenże: *Przemówienie inauguracyjne roku szkolnego Akademii Górniczej dnia 16 kwietnia 1945*. „Przegląd Górniczo-Hutniczy” 1945, s. 344—349; tenże: *Jak powstało Technikum Górnicze*. Jednodniówka wydana z okazji I Zjazdu Wychowanków Technikum Górniczego w Krakowie 12 lutego 1955 r.; cytowana dalej jako Jednodniówka; K. Jachoda: *Polska nauka górnicza w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej*. „Życie Szkoły Wyższej” 1972 s. 108 nn.; tenże: *Państwowa Szkoła Techniczna Górniczo-Hutniczo-Miernicza w Krakowie (1940—1945)*. Maszynopis. Archiwum Autora; M. Odlanicki-Poczobutt: *Szkolnictwo geodezyjne w Krakowie w latach 1940—1945*. „Przegląd Geodezyjny” 1982 nr 10 s. 181; W. Zborczyński: *Państwowa Szkoła Górniczo-Hutniczo-Miernicza — Rok 1945*. Jednodniówka.

demii na Krzemionkach (ryc. 2). Jej dyrektorem został Walery Goetel (1889—1972, PAN) (ryc. 3), a jego zastępcą docent dr Marian Mięśowicz (ur. 1907, PAN), na którym spoczywał ciężar spraw uczniowskich. Z tą działalnością związane było preparowanie dzienników klasowych tak, aby nie wzbudzały podejrzeń władz szkolnych i policyjnych. Szkoła dzieliła się na trzy oddziały (Abteilungen) potocznie określane jako wydziały. Kierownikiem Oddziału Górniczego był Stefan Czarnocki, a jego asystentem Karol Jahoda (ur. 1920); Oddziału Hutniczego — Adam Ludkiewicz, asystentem Stanisław Jaskólski, a Oddziału Mierniczego — Izydor Stella-Sawicki, asystentem Tadeusz Kantarek (1922—1973). Nadto w dyspozycji Goetla pozostawał asystent szkoły inż. Antoni Składowski (ur. 1903). Grono nauczycieli stanowili: profesorowie AG: Zygmunt Saryusz Bielski (1869—1944), Witold Budryk (1891—1958, ANT, PAN), Edward Chromiński (1874—1954), Stefan Czarnocki (1878—1947), Roman Dawidowski (1883—1952), Mieczysław Jeżewski (1890—1971, ANT, PAU), Jan Krauze (1882—1969), Aleksander Krupkowski (1894—1978, ANT, PAN), Adam Ludkiewicz (1885—1958), Władysław Łoskiewicz (1891—1956), Wilhelm Staronka (1883—1958), Izydor Stella-Sawicki (1881—1957), Jan Studniarski (1876—1946) i Feliks Zalewski (1888—1966); docenci AG: Andrzej Bolewski (ur. 1906, PAN), Mikołaj Czyżewski (1890—1954), Marian Mięśowicz (ur. 1907, PAN); profesorowie UJ i innych wyższych uczelni: Roman Dybowski (1883—1945, PAU), Adam Kleczkowski (1883—1949, PAU), Kazimierz Simm (1884—1955) i Zygmunt Zawirski (1882—1948); asystenci i wychowankowie AG: inż. Tadeusz Grzebieniowski (1908—1940), inż. Tadeusz Kochmański (ur. 1904), inż. Zygmunt Kowalczyk (ur. 1908, PAN), inż. Stanisław Majewski (1878—1955), inż. Eugeniusz Mazanek (1910—1984), inż. Jerzy Takliński (1902—1958) i inż. Wojciech Zborczyński (1901—1971); profesorowie szkół średnich: dyr. Kazimierz Lewicki (1884—1948) z liceum im. Nowodworskiego w Krakowie i Józefa Figna (1886—1949); inni: inż. Jakub Chołowiecki, Jan Czarnota, inż. Aleksander Czechowicz, inż. Henryk Dudek, ... Fedorowicz, inż. Otmar Gedliczka (1883—1965) — wykładowca AG, inż. Michał Poczobut-Odlanicki (ur. 1910, PAN), Jacyna Onyszkiewicz, dr Władysław Stabryła i Jan Słowik, sztygar Żupy Solnej z Wieliczki; katecheci: ... Mische, dr Bolesław Rosiński i ... Sikora.

Kancelarię szkoły prowadzili intendent Julian Ciechanowski i Jadwiga Witkova. Woźnym był Szczepan Pogan, a portierami: Józef Góralczyk i Józef Olszewski.

Szkoła rozpoczęła działalność od początku roku szkolnego 1940/1941. W każdym oddziale utworzono od razu dwie klasy: jedną, do której przyjęto imatrykulowanych studentów Akademii Górniczej — dla nich przewidziany był tylko jeden rok nauki (rocznik 1940/1941) i drugą normalną, z dwuletnim okresem nauczania (rocznik 1940/1942). Początkowo przyjmowano tylko kandydatów legitymujących się świadectwem dojrzałości.

Rychło jednak okazało się, że wymóg ten nie mógł być utrzymany, ponieważ okupant zamknął polskie szkoły średnie. W sukurs przyszła tu działalność polskiej instytucji, która pod szyldem Staatliche Vorbereitungslehrgänge für Fachschuen (Państwowe Kursy Przygotowawcze do Szkół Zawodowych), trudniła się kształceniem uczniów liceów i gimnazjów (rys. 4, 5). Dzięki temu do PSTGHM można było przyjmować młodsze roczniki aż po 1926.

Pod osłoną PSTGHM prowadzono tajne nauczanie (ryc. 6): częściowo było ono organizowane pod pokrywką lekcji szkolnych, częściowo w małych grupach, które zbierały się w mieszkaniach prywatnych lub w innych miejscach. W działalności tej brali również udział pracownicy nauki nie zatrudnieni w PSTGHM, np. prof. dr Stanisław Gołąb (1902—1980), dr Jan Mikusiński (ur. 1913, PAN) pracownik naukowy UJ, inż. Jerzy Tokarski (1890—1980), adiunkt AG i dr inż. Stefan Ziemba (ur. 1907, PAN) adiunkt AG.

Tajne nauczanie Akademii Górniczej było powiązane z analogiczną działalnością innych szkół wyższych, głównie Uniwersytetu Jagiellońskiego, np. Mięśowicz w latach 1941—1944 prowadził wykłady z fizyki dla studentów Wydziału Lekarskiego UJ.

W latach 1941—1945 około 400 uczniów uzyskało dyplomy techników górniczych i hutniczych oraz mierniczych; studia wyższe zaawansowało przynajmniej 110 studentów; przygotowano też kilkanaście prac dyplomowych, które zostały obronione po wyzwoleniu Krakowa.

Dyrektorem PSTGHM przez cały czas okupacji był Walery Goetel — rektor Akademii Górniczej. Przy nim działały zespoły członków rad wydziałów, które zbierały się pod pozorem zebrań nauczycieli Oddziału Górniczego czy Oddziału Hutniczego. To powodowało, że mylono nazwę „oddział” (Abteilung) z konspiracyjnym wydziałem AG.

Przy szkole działały kursy zawodowe dla palaczy kotłów przemysłowych i centralnego ogrzewania oraz kurs strzałowych górniczych.

Z grona nauczycieli, uczniów i absolwentów PSTGHM w walce lub w inny sposób z rąk okupanta życie stracili: nauczyciel asystent AG inż. Tadeusz Grzebieniowski; absolwenci: Leszek Guzy, Łukasz Lepiarczyk i Zbigniew Sobkowicz; uczniowie: Czesław Marchaj (pseudonim „Zryw”) dowódca plutonu AK, Stanisław Koziński i Józef Skadłubowicz i inni.

Równoległe z tajnym nauczaniem, prowadzonym w Krakowie, utrzymywano kontakt z wychowankami i studentami, którzy przebywając w niewoli, w oflagu Grossborn, zorganizowali tam Koło Górniczo-Hutnicze⁷. Jego prezesem był inż. gór. Władysław Domino (1890—1966), a członkami: m. in.: inż. hutn. Władysław Dryjski (nr. 1903), inż. gór. Alfred Ryszka (1909—1960), inż. hutn. Stanisław Szafranski (ur. 1904),

⁷ A. Bolewski: *Wojenne dzieje Akademii Górniczej*. (Tytuł roboczy, praca przygotowywana do druku).

inż. hutn. Antoni Wartak (nr. 1907), inż. hutn. Zygmunt Zillinger-Rado-
miński (ur. 1911), absolwent Wydziału Hutniczego Waclaw Leskiewicz
(ur. 1915), student IV roku Jan Prabucki oraz studenci II roku: Leszek
Neimitz i Władysław Rozbrój. Jednym z głównych nurtów działalności
tego koła było prowadzenie tajnego nauczania według programu Akade-
mii Górniczej; Leskiewicz zdołał wykonać i obronić w obozie pracę dy-
plomową. Dyplom ten został potwierdzony przez Komisję Egzaminu Dy-
plomowego AG w dniu 1 marca 1945 r. Był to pierwszy dyplom uzyskany
w odrodzonej uczelni. Szczególnym rodzajem działalności tej organizacji
jenieckiej było niesienie pomocy finansowej kolegom przebywającym w
obozach koncentracyjnych i ich rodzinom.

Utworzenie PSTGHM tylko w pewnym stopniu stworzyło warunki dla
przygotowania odrodzenia Akademii. Brak było ośrodka, w którym moż-
naby podejmować problematykę naukową i kształcić młodą kadre nau-
kową, a także lepiej zabezpieczać mienie i myśleć o jego wzbogaceniu.
Nawiązując do ustawodawstwa niemieckiego o atestowaniu materiałów
Goetel przeprowadził akcję, w wyniku której w 1942 r. powstał na
Krzemionkach Staatliche Technische Prüfanstalt (ryc. 7) — STPA⁸, w
wolnym przekładzie na język polski — Zakład Badania Materiałów. Była
to instytucja analogiczna, choć wielokrotnie mniejsza od renomowanego
Staatliche Materialprüfungsamt Berlin—Dahlem. STPA był instytucją
należącą do Hauptabteilung der Unterricht und Wissenschaft d. GG.
Jego orzeczenia miały moc aktu urzędowego i dlatego jego dyrektorem
musiał być Niemiec, posiadający uprawnienia do ich podpisywania. Pier-
wszym był Wilhelm Mann, który uprzednio pracował w Wydziale Nauki
dystryktu krakowskiego. Później przybył prof. dr inż. Georg Fick, które-
go w 1943 r. zastąpił prof. dr inż. Georg Richter — obaj delegowani z
Berlin—Dahlem. O strukturze i obsadzie personalnej stanowisk pracy
w STPA informuje aneks I.

Z chwilą powstania STPA Treuhandverwaltung przekazał mu budy-
nek na Krzemionkach wraz z nagromadzonym w nim mieniem Akade-
mii. Do tej nowej instytucji służbowo przeniesiono Grupę Inwentaryza-
cyjną. Z formalnego punktu widzenia z chwilą powołania STPA i pre-
kazania mu majątku Akademii Górniczej przestała ona istnieć, wcześniej
bowiem jej gmach główny wraz z budynkiem Laboratorium Maszynowego
przeszedł na własność rządu Generalnej Gubernii jako jego Regierungs-
gebäude, a dom profesorów i dom akademicki przy ulicy Gramatyka
stały się własnością Waffen-SS. Jedynymi śladami istnienia Akademii
były: dom profesorów przy ulicy Smolki 12 b, później przyjęty przez
STPA, i księgozbiór prowadzony pod nazwą Bibliothek der Bergakademie.

⁸ A. S. Trembecki: *Wspomnienia z konspiracyjnej działalności Akademii
Górniczej w Krakowie*. Maszynopis. Archiwum PAN, Oddział w Krakowie; mate-
riały Walerego Goetla — sygn.: K. III-36 kserokopia w posiadaniu autora.

Przykra ta sytuacja stwarzała w istocie okoliczności sprzyjające działaniu w podziemiu. Faktycznie budynek i całe nagromadzone w nim mienie Akademii znalazły się w rękach polskich, a nowy stan prawny lepiej niż poprzedni zabezpieczał je przed grabieżą dokonywaną przez przedstawicieli instytucji hitlerowskich.

Działalność STPA polegała na wykonywaniu badań zleconych przez przemysł oraz instytucje gospodarcze i komunalne. Ich napływ był głównie inspirowany przez Polaków — inżynierów i techników. Chodziło o to, aby w ten sposób rozwiązywać niektóre zagadnienia gospodarcze, ważne z polskiego punktu widzenia. STPA było bowiem w pewnym stopniu instytucją samofinansującą się, w której wzrost dochodów umożliwiał powiększenie ilości pracowników. W szczytowym punkcie rozwoju STPA zatrudniał 77 pracowników, w tym 5 przybyłych do Krakowa po Powstaniu Warszawskim. Na Krzemionkach i w mieszkaniach Goetla, Krupkowskiego i Mięśowicza zorganizowano punkty pomocy dla nich. Opieką otoczono m. in. prof. dr Mieczysława Wolfkego (1883—1947, PAU) i dr Leopolda Jurkiewicza. Dzięki kontaktom Zygmunta Kowalczyka niektórych z nich umieszczono poza Krakowem, zapewniając im fałszywe dokumenty. Tą ostatnią sprawą zajmował się działacz lewicowy, asystent Akademii, dr Leszek Staronka (1911—1945).

Napływ zleceń oraz żądania świata techniki, w dużej części inspirowane przez pracowników STPA, wyłaniały potrzebę rozbudowy jego pracowni i lepszego ich wyposażenia. Pod tym płaszczykiem można było przygotowywać bazę materialną dla mającej się odrodzić Akademii. Dyrektor STPA — Niemiec — z zasady życzliwie patrzył na powiększanie ilości młodych pracowników z dyplomami PSTGHM, ponieważ to wzmacniało jego pozycję w opinii władz okupacyjnych, chroniąc go przed wcieleniem do Wehrmachtu i wysłaniem na front. Było to oczywiście korzystne dla Polaków, bo torowało im drogę do pracy naukowej. Symbioza PSTGHM i STPA, wsparta działalnością Bibliothek der Bergakademie, stwarzała warunki, sprzyjające rozwojowi zamiłowania do studiów i pracy naukowej wśród młodzieży studenckiej i tej, która nie ukończyła jeszcze liceów, a nawet gimnazjów. W rezultacie po wyzwoleniu Krakowa około 200 z nich ukończyło studia wyższe, z tego około 50 weszło na drogę pracy naukowej, ukończyło studia, a następnie uzyskało stopnie docentów i tytuły naukowe profesorów, niektórzy zaś zostali członkami Polskiej Akademii Nauk (Aneks II).

Organizacja tajnego nauczania, prowadzonego przez Akademię Górniczą, była przystosowana do realiów życia pod okupacją. Polegała ona na:

- 1) tajnym nauczaniu prowadzonym od września 1942 r., częściowo pod płaszczykiem PSTGHM, w kilkusobowych grupach przez profesorów, docentów, adiunktów i asystentów Akademii i UJ;

2) prowadzeniu na możliwie wysokim poziomie nauki w PSTGHM i rozwijaniu w młodzieży dążności do samokształcenia się pod opieką pracowników nauki; wyrazem tego kierunku było opracowanie i wydanie przez uczniów współdziałających z pracownikami nauki Akademii około 30 skryptów⁹, które po wyzwoleniu stały się pomocami naukowymi Akademii;

3) kształceniu pracowników nauki i przemysłu w laboratoriach zorganizowanych pod szyldem STPA.

PSTGHM i STPA współdziałały z innymi szkołami technicznymi, istniejącymi w czasie wojny w Krakowie. Z szacunkiem wspomnieć tu należy ich organizatora, dyrektora przedwojennej Szkoły Przemysłowej w Krakowie inż. Edmunda Kosteckiego. Były to trzy szkoły: Państwowa Szkoła Techniczna Budowy Maszyn i Elektrotechniki (Fachschule für Maschinenbau und Elektrotechnik), Państwowa Szkoła Budownictwa (Fachschule für Bauwesen) i Państwowa Szkoła Techniczna Chemotechniki (Staatliche Fachschule für Chemotechniker)¹⁰. Dyrektorzy tych szkół koordynowali swoje działania; przewodniczył ich nieformalnemu gronu Goetel, ale jego spiritus movens był doświadczony nauczyciel i działacz szkolnictwa technicznego — Kostecki. Podobną rolę w zakresie dydaktyki w PSTGHM odgrywali dyrektor liceum i doświadczony pedagog Kazimierz Lewicki oraz Józef Figna. Oni zabezpieczali PSTGHM przed błędami w zakresie dydaktyki. Natomiast Adam Kleczkowski — świetny znawca języka i kultury niemieckiej — czuwał nad prawidłowością pisemnych kontaktów z instytucjami okupacyjnymi. Szkoły te były powiązane w płaszczyźnie grona nauczycielskiego. W szkołach Kosteckiego uczyli: Dawidowski (gospodarka cieplna), Dubowicki (technologia mechaniczna), Jeżewski (radiotechnika), Władysław Limanowski (1895—1944 asystent AG — chemia i materiałoznawstwo) i Studniarski (wytwórnie prądu i urządzenia elektrotechniczne); w szkole budowlanej: Budryk (geometria wykreślna, statyka budowli), Krauze (materiały budowlane), a w szkole chemicznej także Limanowski. Ze szkół tych wyszła również pokaźna liczba późniejszych absolwentów Akademii, jej profesorów i innych pracowników nauki, m. in.: prof. dr hab. inż. Antoni Kleczkowski (ur. 1922, PAN), prof. dr inż. Kazimierz Bisztyga (ur. 1922), prof. dr inż. Zbigniew Było (ur. 1925), prof. dr inż. Władysław Dudek (ur. 1922), prof. dr inż. Henryk Pierzchała (ur. 1922) i prof. dr inż. Antoni Pach (ur. 1920).

Wspomnieć trzeba o stacjonujących na Krzemionkach drużynach AK, należących do plutonu dowodzonego przez Czesława Marchaja

⁹ J. Kostrz: *Wydawnictwa polskiej fachowej literatury górniczej w okresie II wojny światowej*. „Przegląd Górniczy” 1979 nr 9; C. Gutry: *O niektórych konspiracyjnych wydawnictwach geologicznych i górniczych z okresu II wojny światowej*. „Prace Muzeum Ziemi” nr 27: 1977 s. 139—151.

¹⁰ Nazwy tych szkół były zmienne.

(pseudonim „Zryw”), a rekrutujących się przeważnie z uczniów PSTGHM i młodszych pracowników STPA. Tu również prowadzono studia nad zagadnieniem zachodniej granicy kraju; w związku z tym powołano później Goetla i Bolewskiego na rzeczoznawców polskiej delegacji negocjującej w Poczdamie. Godna zaznaczenia jest działalność sióstr ze Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Dębnickich, które rozwiązywały problemy zaopatrzenia i wyżywienia. Przede wszystkim jednak trzeba zwrócić uwagę na to, że w konspiracyjnej działalności Akademii Górniczej nie było nakazów czy zakazów, a sterowanie poczynaniami jednostek i małych grup polegało na stymulowaniu rozwoju ich inicjatywy. Tak powstała sprawna organizacja, która natychmiast po wyzwoleniu Krakowa przystąpiła do odbudowy a następnie rozbudowy Akademii Górniczej. Szybki rozkwit uczelni po wyjściu z podziemia świadczy o doskonałości kierownictwa i pracy całego nielicznego zespołu. Jedną z jego cech było zjednoczenie wysiłków wszystkich członków tego zespołu od najstarszych (prof. Studniarski ur. w 1876 r.) aż po najmłodszych, m. in. Zbigniew Werner i Stanisław Gorczyca ur. w 1925 r. oraz Ludmiła Luśniak ur. w 1926 r. W skład organizacji uczelni w 1944 r. wchodziło bowiem pięćdziesiąt roczników!

Ci pracownicy nauki, związani z Akademią Górniczą, którzy na początku wojny znaleźli się na obczyźnie, zorganizowali tam dalsze kształcenie jej studentów¹¹. W 1942 r. utworzono w Londynie Komisję Akademickich Studiów Technicznych, działającą pod przewodnictwem profesora Politechniki Warszawskiej dr inż. Stanisława Płuzańskiego (1879—1951), który w 1919 r. był wyznaczony na rektora-organizatora Akademii Górniczej w Krakowie, ale stanowiska tego nie objął w związku z powołaniem go do pracy w wojsku. Później londyńska Komisja została przekształcona w Radę Akademickich Szkół Technicznych — RAST. Instytucja ta organizowała studia wyższe, umożliwiając studentom Akademii ukończenia studiów w uczelniach brytyjskich (Birmingham, Comborne, Londyn). Ogółem w Wielkiej Brytanii dyplomy inżynierów górniczych i hutniczych uzyskało 28 studentów Akademii Górniczej (Aneks III). Część pracowników nauki i wychowanków Akademii oraz wychowanków uczelni brytyjskich powróciła do kraju. Szeregi pracowników nauki Akademii zasilili: prof. inż. Feliks Olszak (1904—1965), prof. dr inż. Andrzej Bataglia (1907—1973) i dr inż. Czesław Cybulski (1901—1973 PAN), a na Uniwersytet Jagielloński i przejściowo do Akademii Górniczej powrócił doc. dr Marian Książkiewicz (1906—1981, PAN). Dyplomy doktorów inżynierów Politechniki w Turynie (Włochy) uzyskali: Jerzy Bereza i Stanisław Nowacki.

¹¹ W. Folkierski: *Wspomnienie z działalności wychowawców i wychowanków Akademii Górniczej w Krakowie na obczyźnie w latach wojny 1939—1945*. Maszynopis w posiadaniu autora; przygotowany do druku w pracy cytowanej w przypisie 7.

Konspiracyjna działalność Akademii Górniczej w Krakowie była prowadzona w warunkach dotkliwych strat biologicznych (ryc. 8) i materialnych. Mimo to zamknęła się korzystnym bilansem w zakresie wychowywania kadr technicznych i przysposabiania młodych pracowników nauki (ryc. 9)¹². Zwarta jej organizacja konspiracyjna prawidłowo wyszła z podziemia okupacyjnego i stała się pierwszym w odrodzonym kraju, sprawnym technicznym ośrodkiem akademickim.

Recenzenci: *Marian Mięśowicz, Mieczysław Milewski i Michał Odlanicki-Poczobutt*

ANEKS I

ORGANIZACJA I OBSADA PERSONALNA STAATLICHE TECHNISCHE PRÜFANSTALT *

Wobec tego, że w STPA zatrudnione były osoby niezwiązane z Akademią Górniczą, także obcokrajowcy, obok nazwisk i stopni naukowych zaznaczono:

p. AG	— pracownik Akademii Górniczej,
st. AG	— student Akademii Górniczej,
wych. AG	— wychowanek Akademii Górniczej,
AG 1939/45	— pracownicy i studenci związani z konspiracyjną działalnością uczelni w latach 1939—1945,
AG 1945	— pracownicy i studenci STPA i PSTGHM, którzy po wyzwoleniu podjęli pracę lub studia w Akademii Górniczej

UJ 1945, Pol. Gd. 1945, — pracownicy STPA, którzy po wojnie rozpoczęli studia w Uniwersytecie Jagiellońskim, na Politechnice Śląskiej lub Gdańskiej.

Dyrektor: dr Wilhelm Mann	1 VII 1942 — 1 X 1942
prof dr Georg Fick	1 X 1942 — 1 VII 1943
prof. dr Georg Richter	1 VII 1943 — 17/18 I 1945

Zastępca dyrektora: Oberbaurat Winterfeld (pod koniec 1944)

Sekretarka dyrektora: Jadwiga Giblińska

Pracownicy administracyjni:

inż. Józef Janiszewski „Otek”	p. AG 1939
inż. Janusz Tuleja	p. AG 1939
Maria Anna Soja	p. AG 1945
Jadwiga Stoch (Możaryn-Stodz.)	p. AG 1945
Józef Góralczyk	p. AG 1939/45
Józef Olszewski	p. AG 1939/45

¹² Na rycinie 8 podano 19 profesorów i docentów AG w chwili wyzwolenia Krakowa, a na następnej — 20. Wynika to z uwzględnienia pracownika UJ dr Juliana Kameckiego (1909—1945), który przeszedł do pracy w Akademii. Później został jej profesorem.

* Opracowane na podstawie materiałów autora i ustaleń dokonanych w 1975 r. przez 22 pracowników STPA.

Józef Wilk	p. AG 1939/45
Ignacy Bochenek	p. AG 1939/45
I. Oddział: Metale	
prof. dr Władysław Łoskiewicz	p. AG 1939/45
Ia. Żelazo i Stal	
inż. Mikołaj Dubowicki	p. AG 1939/45
Mieczysław Gałuszka	p. AG 1945
Stanisław Gorczyca PSTGHM	st. p. AG 1945
Wacław Kotarba	
Stanisław Matlak	
Wincenty Odrzywołek	p. AG 1939/45
Zbyszko Zima	st. Pol. Gd. 1945
Ib. Metale Nieżelazne	
prof. dr Aleksander Krupkowski	p. AG 1939/45, PAN
Wojciech Truszkowski PSTGHM,	st. p. AG 1945, PAN
Ic. Odlewnictwo	
prof. dr Władysław Łoskiewicz	p. AG 1939/45
inż. Marian Orman współpracownik naukowy	
II. Oddział: Materiały Budowlane	
doc. dr inż. Andrzej Bolewski	p. AG 1939/45; PAN
dr Eugeniusz Panow	p. AG 1939/45
mgr Janusz Głowacki	
..... Bożek	
Hubert Gruszczyk st. AG 1939, PSTGHM,	st. p. AG 1945
Mirosław Leżon	
Ludmiła Luśniak	st. AG 1945
Andrzej Kłeczek st. AG 1939, PSTGHM,	st. p. AG 1945
Witold Ostrowski	st. AG 1945
Adam Trembecki PSTGHM,	st. p. AG 1945
Zbigniew Werner PSTGHM,	st. p. AG 1945
Tadeusz Wieser	st. UJ 1945
Małżeństwo obywateli radzieckich narodowości ukraińskiej	
III. Oddział: Chemia Techniczna	
dr Lucjan Czernski	p. AG 1939/45
dr Tadeusz Stołyhwo	p. AG 1945
mgr Aleksander Kotliński	p. AG 1939/45
Jan Buciewicz chemotechnik	st. UJ 1945
Zbigniew Było chemotechnik	st. AG 1945
Nana Doda	
Witold Fitt	st. AG 1945
Margarette Gabriel — Niemka	
..... Laskowska	
Jadwiga Maciołowska-Laska	st. Pol. Śl. 1945
Elżbieta Osterwa	
Tadeusz Stępień	
Roman Przybylski	st. Pol. Śl. 1945
Monika Zawadzka	
IV. Oddział: Technika Ciepłna	
prof. dr inż. Roman Dawidowski	p. AG 1939/45
doc. dr inż. Mikołaj Czyżewski	p. AG 1939/45
Rita Brzezowska	p. AG 1945
Tadeusz Chabowski PSTGHM,	st. AG 1945

- Zdzisław Kotarba st. AG 1945
 Tadeusz Pawlik PSTGHM, st. AG 1945
- V. Oddział: Przeróbka Mechaniczna
 prof. dr inż. Witold Budryk p. AG 1939/45. PAN
 inż. Jerzy Kolbe wych. AG
 inż. Dionizy Korol p. AG 1939
 Stanisław Blaschke PSTGHM, st. AG 1945
 Zbigniew Czerwenka PSTGHM, st. AG 1945
 Karol Jahoda PSTGHM, st. AG 1945
 Jan Kuntze PSTGHM, st. AG 1945
- VI. Oddział: Elektrotechnika
 prof. dr inż Jan Studniarski p. AG 1939/45, ANT
 prof. dr Mieczysław Jeżewski p. AG 1939/45, PAU
 inż. Wojciech Zakrzewski
 Lech Bednarek
 Władysław Niesiołowski
 Adam Strzałkowski st. UJ 1945
 Stefan Sykutowski st. p. AG 1945
 Jan Piłar p. AG 1939
- Zatrudnieni po Powstaniu Warszawskim
 prof. dr Tadeusz Miłobędzki, pracownik Politechniki, PAU
 prof. dr Mieczysław Wolfke, pracownik Politechniki, PAU
 dr inż. Witold Biernawski, pracownik Politechniki, PAN
 inż. Władysław Krotkiewski (hutnik)
 inż. Witold Makulski

ANEKS II

PRACOWNICY NAUKI WYWODZĄCY SIĘ Z MŁODZIEŻY OBJĘTEJ DZIAŁALNOŚCIĄ AKADEMII GÓRNICZEJ W LATACH 1940—1945 *

- Bielak Stanisław (ur. 1924) uczeń: PSTGHM, mgr inż. Polit. Śląska (1950), dr Polit. Śląskiej (1969): doc. 1974, prof. Polit. Śląskiej od 1980 r.
- Bromowicz Roman (1921—1975) maturzysta, PSTGHM, mgr inż AGH 1951: dr AGH; hab. AGH 1963; prof. nadzw. AGH od 1971.
- Buciewicz Jan (ur. 1921) uczeń: Chemotechnika STPA: mgr UJ 1946; dr UJ 1947; doc. 1954; prof. nadzw. w Instytucie Odlewnictwa w Krakowie od 1976 r.
- Było Zbigniew (ur. 1925) uczeń: Chemotechnika: STPA; mgr UJ 1949: dr UJ 1956: doc. AGH 1961: prof nadzw. AGH od 1971.
- Gorczyca Stanisław (ur. 1925); uczeń, PSTGHM, STPA; mgr inż. AGH 1950; dr AGH 1959; hab. 1967; prof. nadzw. AGH (1972); prof. zwycz. AGH 1973; prorektor AGH od 1980.
- Gruszczyk Hubert (ur. 1919); student AG: PSTGHM, STPA: inż. AG 1947: dr AG 1950: doc. AGH 1954; prof. nadzw. AGH 1962; prof. zwycz. AGH od 1973; prorektor AGH 1964—1969.

* PSTGHM — wychowanek Państwowej Technicznej Szkoły Górniczo-Hutniczo-Mierniczej;

Chemotechnika — wychowanek Państwowej Szkoły Technicznej dla Chemotekników;

Elektrotechnika — wychowanek Państwowej Szkoły Elektrotechnicznej i Mechanicznej;

STPA — pracownik Staatliche Technische Prüfanstalt

- Hess Kazimierz (1919—1979); student AG; PSTGHM; inż. AG 1946; dr AGH 1962; hab. Polit. Śląska 1966; doc. Polit. Poznańskiej 1967; prof. nadz. Polit. Poznańskiej od 1976.
- Jahoda Karol (ur. 1920); uczeń, PTSGHM, STPA; inż. AG 1948; doc. Instytutu Naftowego w Krakowie
- Janas Kazimierz (1916—1967); student; PTSGHM 1941; inż. AG 1945; doc. AGH od 1969 r.
- Kantarek Tadeusz (1922—1973); uczeń; PTSGHM; inż. Wydziału Politechniczne AG 1947; dr 1960; doc. Polit. Krakowskiej od 1964 r. a od 1965 r. docent AGH
- Karamara Antoni (ur. 1923); uczeń; PTSGHM; mgr inż. AGH 1951; dr AGH 1953; hab. 1964; prof. nadzw. Instytutu Odlewnictwa w Krakowie od 1968.
- Karp Jan (ur. 1922), uczeń; mgr inż. AGH 1951; dr AGH 1964; hab. 1968; doc. 1971; prof. nadzw. AGH od 1976 r.
- Karwan Tadeusz (ur. 1925); uczeń; PTSGHM; mgr inż. AG 1951; dr AGH 1952; hab. AGH 1974; prof. nadzw. AGH od 1978 r.
- Klimecki Wojciech (ur. 1920), student; PTSGHM 1941; inż. AG 1947; dr AGH 1963; prof. Polit. Częstochowskiej.
- Kozdrój Marian (ur. 1924), uczeń; PTSGHM; mgr inż. AG 1949; dr AGH 1962; hab. Polit. Śląska 1964; doc. od 1964 r.; prof. nadzw. od 1969 r.; prof. zwycz. Polit. Śląskiej od 1975 r.
- Kuntze Jan (1912—.....); student AG; PSTGHM; inż. AG 1945; doc. w Głównym Instytucie Górnictwa od 1973 r.
- Lepiarczyk Aleksander (ur. 1920), uczeń; PTSGHM; mgr inż. AGH 1953; dr AGH 1956; hab. 1969; doc. AGH od 1969 r.
- Luśniak-Lech Ludmiła (ur. 1926), uczeń; Chemotechnika; STPA; inż. AGH 1949; dr AGH 1956; doc. w Instytucie Odlewnictwa w Krakowie od 1969 r.
- Mastaj Władysław (ur. 1923), uczeń; PTSGHM; dr Akademii Sztabu Generalnego W.P. 1962; doc. tej Akademii od 1968; podpułkownik W.P. od 1980 r. w stanie spoczynku.
- Michalski Jacek (ur. 1925), uczeń; PSTGHM; mgr inż. Uniw. Poznań 1951; dr WSR Poznań 1962; hab. WSR Poznań w 1969; doc. Akademii Rolniczej w Poznaniu.
- Mikula Kazimierz (ur. 1923), uczeń; PSTGHM; mgr inż. AGH 1951; doc. AGH od 1959 r.
- Milewski Mieczysław (ur. 1925); uczeń; PSTGHM; inż. AG 1949; dr AGH 1964; doc. AGH od 1969 r.
- Muszyński Władysław (ur. 1920), uczeń; PTSGHM; inż. Wydziałów Politechnicznych AG 1946; dr Polit. Krakowska 1957; doc. 1959; prof. nadzw. 1966; prof. zwycz. Polit. Krakowskiej od 1974 r.
- Osika Roman (ur. 1909); absolwent Szkoły Sztygarów w Dąbrowie Górniczej; student AG, PTSGHM; mgr inż. AGH 1951; doc. 1955; prof. nadzw. 1971; prof. zwycz. w Instytucie Geologicznym w Warszawie od 1976 r.
- Pachuta Stanisław (ur. 1923) uczeń; PTSGHM; mgr inż. Wydziału Inżynierii Lądowo-Wodnej przy AGH (1951). dr WAT (1965); hab. Polit. Warszawska (1979); doc. WAT (1971); prof. WAT od 1982 r.
- Pawlik Tadeusz (ur. 1921), maturzysta; PTSGHM, STPA; inż. AG 1948; dr AGH 1961; hab. AGH 1965; prof. nadzw. AGH 1973; prof. zwycz. AGH od 1979.
- Piątkowski Wiesław (ur. 1922), uczeń; PTSGHM; inż. AG 1949; dr AGH 1965; hab. AGH 1971; prof. AGH od 1974 r.
- Płatek Aleksander (ur. 1924), uczeń; PTSGHM; mgr inż. AGH 1952; dr AGH 1964; hab. AGH 1972; doc. AGH 1972; prof. AGH od 1982 r.
- Podoba Eugeniusz (1922—1975), uczeń; PTSGHM; inż. AG 1947; dr AGH 1960; doc. 1963; prof. AGH od 1971 r.

- Ptak Władysław (ur. 1920), uczeń, PTSGHM; STPA, inż. AG 1948; dr AGH 1954, hab. AGH (1955); prof. AGH od 1955 r.; członek PAN od 1969 r.
- Rutkowski Krzysztof (1923), uczeń; PTSGHM; mgr inż. AGH 1949; dr AGH 1962; doc. w Instytucie Odlewnictwa w Krakowie od 1972 r.
- Soja Józef (ur. 1922), uczeń; PTSGHM; mgr inż. AGH 1949; dr Polit. Śląska 1965; hab. Polit. Śląska 1968; doc. Polit. Śląskiej od 1968 r.
- Strzałkowski Adam (ur. 1923), uczeń; Elektrotechnika; STPA; mgr UJ 1948; dr UJ 1953; prof. UJ od 1971 r.
- Szafran Zygmunt (ur. 1923), uczeń; PTSGHM; mgr inż.; dr; dr hab.; prof. WSI w Zielonej Górze.
- Szopa Jerzy (ur. 1918); maturzysta; PSTGHM; mgr inż. AGH 1950; dr AGH 1954; doc. AGH od 1970 r.
- Szelak Józef (ur. 1918), uczeń PSGH w Dąbrowie Górniczej; PTSGHM; mgr inż. AGH 1950; dr Polit. Śląska 1965; dr hab. Polit. Śląska 1968; prof. Polit. Śląskiej od 1978 r.
- Slebodziński Jerzy (ur. 1925), uczeń; PTSGHM; mgr inż. AGH 1951; dr AGH 1954; hab. AGH 1967; prof. AGH od 1979 r.
- Sredniawa Bronisław (ur. 1917), student; PTSGHM; mgr fizyki tj. UJ; mgr matem. tj. UJ; dr UJ 1947; doc. UJ 1956; prof. UJ od 1962 r.
- Tochowicz Stanisław (ur. 1923), uczeń; PTSGHM; inż. AGH 1949; dr AGH 1967; doc. 1968; prof. Polit. Częstochowskiej od 1972.
- Trembecki Adam (ur. 1921), uczeń; PTSGHM, STPA; mgr inż. AGH 1951; dr AGH 1959; hab. AGH 1959; prof. AGH od 1972.
- Truszkowski Wojciech (ur. 1921), uczeń; PTSGHM, STPA; inż. AG 1947; dr AGH 1952; hab. AGH 1955; prof. AGH od 1959; prof. zwycz. w Polskiej Akademii Nauk od 1977 r.; członek PAN od 1975 r.
- Werner Zbigniew (ur. 1925), uczeń; PTSGHM, STPA; mgr inż. AGH 1951; dr AGH 1965; doc. w Instytucie Geologicznym w Warszawie od 1973 r.
- Wędzony Józef (ur. 1923), uczeń; PTSGHM; mgr inż. AGH 1951; dr AGH 1961; hab. AGH 1965; prof. AGH od 1978 r.
- Wieser Tadeusz (ur. 1922), uczeń; PTSGHM, STPA; mgr UJ 1948; dr UJ 1950; doc. 1954; prof. w Instytucie Geologicznym, Oddział w Krakowie od 1973 r.
- Zapałowicz Wiesław (ur. 1922), maturzysta; PTSGHM; inż. AG 1948; kandydat nauk 1958; hab. AGH 1961; doc. AGH 1962; prof. AGH od 1970 r. oraz doc. Chojkowski Antoni, prof. Klisiewicz Zygmunt, prof. Michałowski Maciej, prof. Rutkowski Władysław i doc. Stachura Roman

ANEKS III

STUDIA GÓRNICZE I HUTNICZE W WIELKIEJ BRYTANI

Wykładowcy polscy od r. 1942/43 r.

- prof. Polit. Warszawskiej dr inż. Stanisław Płuzański (1879—1951)
 prof. AG dr Adam Skąpski (1902—1968)
 prof. AG inż Stanisław Skoczylas (1875—1968)
 doc. UJ dr Marian Książkiewicz (1907—1980, PAU. PAN)
 dr inż. Wacław Cybulski (1901—1973, PAN)
 asystent AG Alfred Jakubowski
 asystent AG dr inż. Marian Balicki
 inż. Jerzy Giegel (...—1975)
 inż. Władysław Klimkiewicz (1901—1979)

inż. Leopold Toruń
inż. Stanisław Wyrobek (1902—1979)
komandor inż. Piotr Bukraba (...—1983)
mecenas dr Zygmunt Nagórski

W skład komisji egzaminu dyplomowego RAST wchodzili ponadto dyr. inż. Tadeusz Stadnikiewicz (1887—1950) i dyr. inż. Marian Wojciechowski (1980— ?). W jesieni 1942 r. studia w Birmingham podjęli (ukończyli je w terminie późniejszym):

inż. górn. Piotr Aksamit (1914—1952)
inż. górn. Władysław Folkierski
inż. górn. Grzybała Jan
inż. hutn. Herman Hałupka
inż. górn. Lech Makowiecki (1915—1983)
inż. górn. Edward Peszko
inż. górn. Edward Polak
inż. górn. Zbigniew Wyszynski

natomiast od 1943 r. studia kontynuowali w School of Mines w Londynie:

inż. górn. Maksymilian Ćwikliński (Max Clayton)
inż. górn. Kazimierz Klimacki (1912—1975)
inż. hutn. Jan Leja (dr h.c. Uniwersytet im. M. Curie-Skłodowskiej)
inż. górn. Czesław Twardowski (dr AGH)

W latach następnych studia kontynuowali aż do ukończenia:

inż. górn. Mieczysław Arendarski (1910—1955)
inż. górn. Jan Dzieńsiewicz
inż. górn. Marian Kowalski
inż. górn. Józef Kruszyński
inż. górn. Stanisław Oczkowski
inż. górn. Waclaw Pijanowski
inż. hutn. Stanisław Wróbel (1916—1977)

W 1946 r. agendy RAST przejął Polish University College (PUC), który ukończyli:

inż. hutn. Kazimierz Błazewicz (1910—1979)
inż. górn. Wojciech Domżański (RSM)
inż. hutn. Jan Figiel (+)
inż. górn. Jan Gawlikowski (Camborne)
inż. górn. Bronisław Grun (Camborne)
inż. górn. Franciszek Paschek (RSM) (1917—+)
inż. górn. Tadeusz Rudnik
inż. hutn. Andrzej Sendorek
inż. górn. Stanisław Tokarski (Camborne)

Kilkunastu inżynierów górniczych i hutniczych ukończyło studia specjalistyczne z zakresu geofizyki, maszyn górniczych, materiałów wybuchowych, przeróbki mechanicznej kopalni i in. w uczelniach i innych instytucjach naukowych Wielkiej Brytanii.

Od początku istnienia Stowarzyszenia Techników Polskich w Wielkiej Brytanii wychowankowie i uczniowie Akademii Górniczej utworzyli odrębne koło, które wykazywało ożywioną działalność w zakresie pracy naukowej i wydawniczej.

А. Болевский

КОНСПИРАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГОРНОЙ АКАДЕМИИ В 1939—1945 ГОДАХ

Созданная в 1919 году Горная Академия в Кракуве являлась единственным высшим горно-металлургическим учебным заведением в Польше. В ней работало 23 профессора и 7 доцентов, а окончило академию 795 инженеров, 7 кандидатов технических наук и 14 докторов технических наук. В объем ее деятельности входили поиски и эксплуатация ископаемого сырья. Академия была охвачена планом мобилизации с осуществлением в первый же день войны. Неблагоприятное развитие военных действий уже в первые дни сентября вызвало ее распылку. В главном здании академии разместился военный госпиталь, позднее перестроенный на местопребывание властей „Генеральной губернии” (фото 1).

После окончания военных действий в октябре 1939 года была начата подготовка к торжественному началу учебного года 1939/1940. Этому воспрепятствовал арест 20 профессоров и доцентов в рамках так наз. Sonderaktion Кракау в ноябре 1939 г. Арестованных перевезли в тюрьмы Вроцлава, а затем в концлагерный лагерь Заксенхаузен, более молодых позднее перевезли в концлагерь Дахау. В Заксенхаузен погибли проф. д-р Антон Мейер, проф. инж. Владислав Таклинский и проф. д-р Антон Хоборски. В феврале 1940 года в Кракуве вернулись 12 профессоров, а позднее другие, которым удалось спастись.

Осенью и зимой 1939/40 года имущество Академии было разграблено или испорчено. Остатки удалось перевезти в здание филиала на Кшемионках (район Кракува), (фото 2). Оцелевшая часть библиотеки была направлена в Ягеллонскую Библиотеку, переименованную на Staatsbibliothek d. GG. Таким образом, было положено начало конспирационной организации. В 1941 году удалось получить разрешение на открытие Staatliche Fachschule für Berg-, Hutten und Vermessungswesen на Кшемионках в Кракуве. Ее директором был ректор Академии проф. д-р Валерий Гетель (фото 3).

В следующем году на Кшемионках было образовано Staatliche Technische Prüfanstalt, директорами которой были немцы: проф. Георг Фек, командированный из Materialprüfamt в Berlin-Dahlem, а позднее проф. Георг Рихтер.

Подвляющее большинство работников Staatliche Fachschule и Staatliche Technische Prüfanstalt составляли научные сотрудники Ягеллонского университета, средних учебных заведений и промышленных предприятий (прил. 1). Под такими легальными вывесками были созданы два взаимодополняющихся конспирационных центра: в Fachschule сконцентрировалась конспирационное обучение, а в Prüfanstalt — подготовка к материальному восстановлению Академии, разработка учебников и конспирационная подготовка молодых научных работников к научной работе. Эту деятельность поддерживала Главная Библиотека Академии, небольшая часть которой была восстановлена в Staatsbibliothek.

В конспирационной деятельности участвовали ученые и студенты разных поколений, с 1876 года рождения (проф. Ян Студнярски) по 1926 год рождения (Людмила Люсьняк).

Конспирационной учебой были охвачены довоенные студенты Академии и учащиеся средних учебных заведений. После освобождения Польши около 200 из них окончили ВУЗ-ы, а свыше 50 стали научными работниками и в настоящее время имеют научные звания профессоров и доцентов, а некоторые являются членами Польской Академии наук (прил. 11).

Во время войны в Кракуве подобным образом действовали другие технические средние учебные заведения: Fachschule für Maschinenbau und Elektrotechnik, Fachschule für Bauwesen и Staatliche Fachschule für Chemotechniker. Из числа студентов этих заведений вышло много научных работников, преподавали в них также научные сотрудники Горной академии, которые одновременно были преподавателями конспирационного обучения Ягеллонского университета.

Сразу же после освобождения Польши вся конспирационная организация Академии активно участвовала в ее восстановлении, а прежде всего в восстановлении своей академии.

Число ее профессоров и доцентов уменьшилось до 19. Таким образом, потери составляли 37% довоенного научного состава. Из 795 студентов погибло 124. Эти большие потери пополнялись молодежью, обученной в конспирации и подготовленной к научной работе также в условиях конспирационной деятельности.

Проф. инж. Станислав Скочилас, проф. Адам Скомпски, доцент Мариан Ксенжеквич и другие научные работники организовали в Великобритании центр горно-металлургического обучения. Инженерские дипломы получили за границей 26 студентов Горной академии (прил. III).

Таким образом, военная структура Горной академии охватывала конспирационные центры в Кракуве и центры, действующие за границей. После войны она явилась как-бы зародышем огромной (10 факультетов) Горно-Металлургической Академии (ГМА), достигая успехов в борьбе с немецкими оккупантами.

A. Bolewski

KONSPIRATIONSTÄTIGKEIT DER BERGAKADEMIE IN DEN JAHREN 1939—1945

Die im Jahre 1919 errichtete Bergakademie in Kraków war die in Polen einzige höhere Berg- und Hütten-Lehranstalt. Es arbeiteten in ihr 23 Professoren und 7 Dozenten; ihre Mauern verliessen 795 Ingenieure, 7 Doktoren der technischen Wissenschaften sowie 14 habilitierte Doktoren. Ihr Tätigkeitsbereich umfasste das Schürfen und den Abbau von nutzbaren Lagerstätten sowie die Aufbereitung von Mineralrohstoffen. Die Akademie war vom Mobilisierungsplan erfasst mit dem Realisierungstermin am ersten Kriegstag. Die ungünstige Entwicklung der Ereignisse verursachte bereits in den ersten Septembartagen 1939 deren Zersplitterung. Ihr Hauptgebäude wurde in ein Lazarett umgestaltet, später dagegen wurde es in den Sitz der Regierung des Generalgouvernements umgebaut. (Fot. 1).

Nach Beendigung der Kriegshandlungen im Oktober 1939 wurde mit Arbeiten begonnen, die auf die Inauguration des akademischen Jahres 1939/1940 hienzielten. Ein Hindernis war die Verhaftung von 20 Professoren und Dozenten der Bergakademie, die im Rahmen der sog. Sonderaktion Krakau am 6. November 1939 durchgeführt wurde. Die Verhafteten wurden in die Gefängnisse nach Wrocław deportiert, später zum Konzentrationslager in Sachsenhausen, und daraufhin — die Jüngeren — nach Dachau. In Sachsenhausen kamen ums Leben: stellvertretender Professor Dr Antoni Meyer, Prof. Ing. Władysław Takliński und Prof. Dr Antoni Hoborski. Im Februar 1940 kehrten 12 Professoren nach Kraków zurück, später dagegen andere am Leben Gebliebene.

Im Herbst und Winter 1939/40 wurde das ganze Hab und Gut der Akademie geraubt und vernichtet; die Reste konnte man noch nach dem Filialgebäude in Krzemionki verlegen (Foto 2). Der erhaltengebliebene Teil der Büchersammlung wurde in der Jagiellonischen Bibliothek, die in Staatsbibliothek umgenannt wurde, untergebracht. Auf diese Weise wurden die Keime der Konspirationsorganisation geschaffen. Im Jahre 1941 gelang es die Genehmigung zur Inbetriebnahme der Staatlichen Fachschule für Berg-, Hütten- und Vermessungswesen in Krzemionki in Kraków zu erhalten. Ihr Direktor wurde der Rektor der Akademie Prof. Dr Walery Goetel (Foto 3). Im darauffolgenden Jahr führte man es zur Entstehung

der Staatlichen Technischen Prüfanstalt in Krzemionki, deren Direktoren Deutsche waren: Prof. Dr. Georg Fiek, delegiert aus dem Materialprüfamt in Berlin—Dahlem; später Prof. Dr. Georg Richter. Den vorwiegenden Teil der Angestellten der Staatlichen Fachschule und Staatlichen Prüfanstalt stellten wissenschaftliche Angestellte der Bergakademie dar, deren Kreis Angestellte der Jagiellonischen Universität, der Oberschulen und der Industrieschulen ergänzten. (Annex I). Unter diesen legalen Schilden wurden zwei sich ergänzende Konspirationszentren gegründet: in der Fachschule konzentrierte man den geheimen Unterricht, in der Prüfungsanstalt dagegen die Vorbereitung zum materiellen Wiederaufbau der Akademie, die Arbeit an den Lehrbüchern sowie die geheime Ausbildung der jungen wissenschaftlichen Arbeiter. Diese Tätigkeit unterstützte die Hauptbibliothek der Akademie, deren Grundlage in der Staatsbibliothek aufgebaut wurde.

An der Konspirationsarbeit nahmen 50 Jahrgänge teil, vom Jahre 1876 (Geburtsjahr von Prof. Dr. Jan Studniarski) bis zum Jahre 1926 (Geburtsjahr von Ludmiła Luśniak).

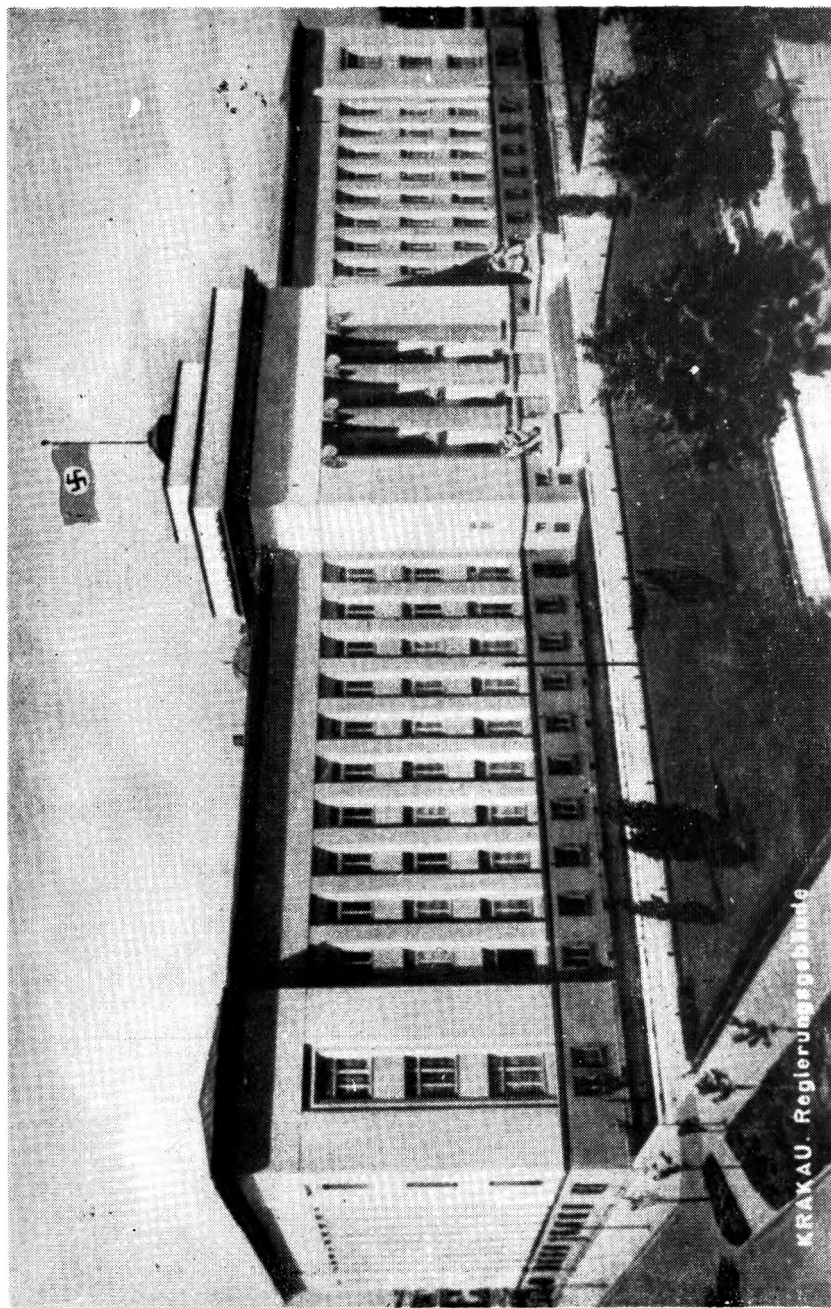
Der Geheimunterricht umfasste Vorkriegsstudenten der Akademie und Schüler der Oberschulen. Nach der Befreiung des Landes haben ungefähr 200 von ihnen Hochschulstudien beendet, dagegen mehr als 50 wählten den Weg der wissenschaftlichen Arbeit — gegenwärtig sind sie Professoren und Dozenten, ebenfalls Mitglieder der Polnischen Akademie der Wissenschaften. (Annex II).

Während des Krieges waren in Kraków auch andere technische Schulen — auf ähnlicher Grundlage — tätig: Fachschule für Maschinenbau und Elektrotechnik, Fachschule für Bauwesen und Staatliche Fachschule für Chemotechniker. Aus der Reihe ihrer Schüler ging ebenfalls eine bedeutende Schar junger wissenschaftlicher Arbeiter hervor; die Lehrer in ihnen waren ebenfalls wissenschaftliche Angestellte der Bergakademie, die ebenfalls mit dem Geheimunterricht der Jagiellonischen Universität zusammenarbeiteten.

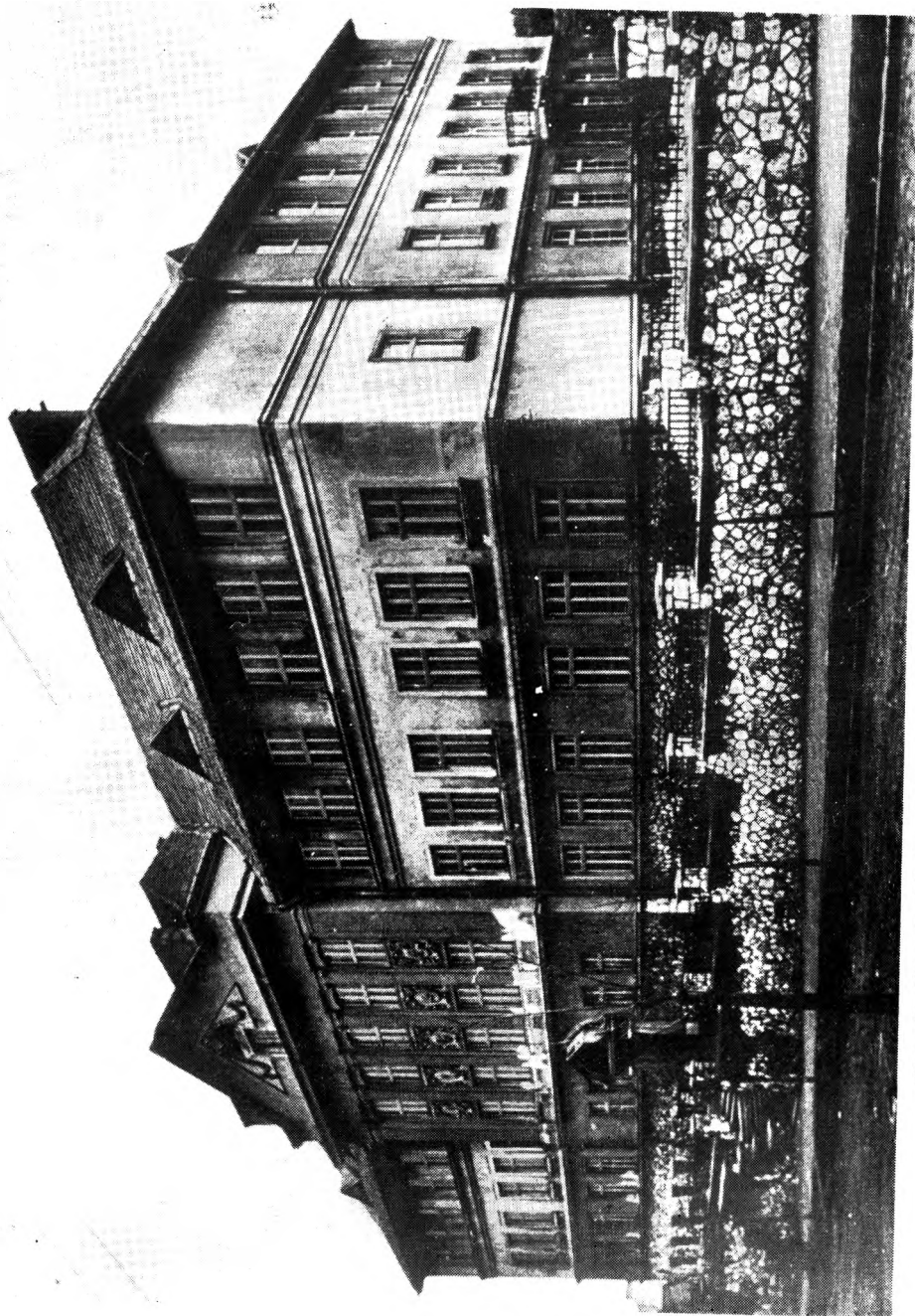
Sofort nach der Befreiung des Landes schloss sich die gesamte Konspirationsorganisation der Akademie der Strömung seines Wiederaufbaus aus den Kriegszerstörungen an, in erster Linie zum Wiederaufbau der eigenen Lehranstalt. Die Zahl ihrer Professoren und Dozenten unterlag jedoch einer Verringerung bis auf 19, also betrug der biologische Verluste 37% des Vorkriegsstandes. Ähnlich auch verloren aus der Anzahl von 795 Studenten 124 ihr Leben. Diese grossen Verluste hat die im geheimen Unterricht ausgebildete und zur wissenschaftlichen Arbeit unter Bedingungen der Konspirationsarbeit vorbereitete Jugend ausgeglichen.

Die Professoren Ing. Stanisław Skoczylas und Dr. Adam Skąpski sowie der Dozent der Jagiellonischen Universität Marian Książkiewicz haben zusammen mit anderen Angestellten der Wissenschaft und der Industrie in Grossbritannien ein Zentrum für Berg- und Hüttenstudien organisiert. 28 Studenten der Bergakademie haben ihre Ingenieurdiplome in der Fremde erhalten (Annex III).

Die Kriegsstruktur der Bergakademie umfasste also Konspirationszentren in Kraków und ein unabhängig arbeitendes im Ausland. Nach dem Krieg wurde sie zum Keim der grossen Berg- und Hütten-Akademie (AGH) mit 10 Fakultäten, wobei sie auf diese Weise einen Erfolg im Kampf mit dem Okkupanten erzielte.

Ryc. 1. Gmach główny Akademii Górniczej jako siedziba rządu Generalnego Gubernatorstwa

Ryc. 2. Gmach filialny Akademii Górniczej na Krzemionkach — 1940 r.

Ryc. 3. Walery Goetel w czasie lekcji w Szkole Górniczo-Hutniczo-Mierniczej. W głębi mapa Generalnego Gubernatorstwa — 1943 r.

1943

Ausweis Nr. *268*

Das Stadtschulamt der Stadt Krakau beschienigt,
daß

Zbigniew W e r n e r

(Vorname und Zuname)

geboren am **2. August 1925**

in **Krakau**

wohnhaft in **Krakau**

Straße **Rekawka 22/1**

Schüler(in) der **Staatliche Fachschule für Berg Hütten-
und Vermessungswesen**

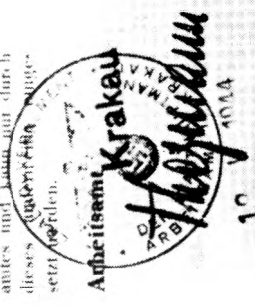
ist, **mit polnischer Unterrichtssprache
in Krakau**
Der(Die) Inhaber(in) dieses
Ausweises ist Schüler(in) mit
Genehmigung des Arbeits-
amtes und kann nur durch
dieses **Arbeitsamt** ange-
setzt werden.

**Der Stadthauptmann
der Stadt Krakau
Schulamt**

Bojnow

Der Direktor:

W. Soetel

Zbigniew Werner
Eigenhändige Unterschrift

Krakau, den **15. Dezember** 194 **3**

PK 46 2740 V. 13 10.000 1 B

GENERALGOVERNEMENT
DISTRIKT KRAKAU

STAATLICHE FACHSCHULE FÜR BERG- HÜTTEN- UND VERMESSUNGSWESEN IN KRAKAU
PAŃSTWOWA SZKOŁA TECHNICZNA GÓRNICZO-HUTNICZO-MIERNICZA W KRAKAU
Vermessungs-ABT. — ODDZ. Mierniczy

Schuljahr: 19. 12/43
Rok szkolny:

Nr. 14

BESCHEINIGUNG ZASWIADCZENIE

Die Leitung der Staatlichen Fachschule für Berg- Hütten- und Vermessungswesen in Krakau
Kierownictwo Państwowej Szkoły Technicznej Górniczo-Hutniczo-Mierniczej w Krakau
bestätigt hiemit, dass
poswiadcza niniejszym, że

S o b o t a S z c z e p o c h i
Name und Vorname — Nazwisko i imię

geboren am 20. Dezember 1920 in Lzurowa Kreis Jędrzejów
urodzony dnia 20 grudnia 1920 w Lzurowa powiat Jędrzejów

Distrikt Krakau die vorgeschriebene Abschlussprüfung vor der Staatlichen Prüfungs-
Dystrykt Krakau zdał przepisany egzamin końcowy przed Państwową Komisją Egzami-
nacyjną am 23/ Juni 1943 bestanden hat.
nacyjną dnia 23 czerwca

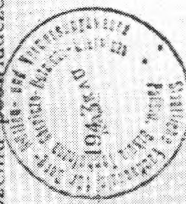
Das Abschlusszeugnis wird ausgehändigt, wenn der Nachweis einer einjährigen berufspraktischen
Swiadcstwo końcowe zostanie wydane po przedłożeniu poświadczenia odbytej jednorocznej praktyki
Tätigkeit erbracht wird.
zawodowej.

Krakau, den 25. Juni
Krakau, dnia 25 czerwca

Schulleiter
Pienięż szkoły

Schulleiter
Kierownik szkoły

S. Hoeschel

Poświadczam, że p. Tadeusz
Pawlik zdał dnia 11 września
1943 egzamin z Rachunku
różniczkowego i całkowego (program
Akad. Gór.) z wynikiem dobrym.

Kraków, 5.2.45.

Poświadczam egzamin z geometrii
analitycznej (1.4.1943) z
wynikiem dobrym.

5/2.45.

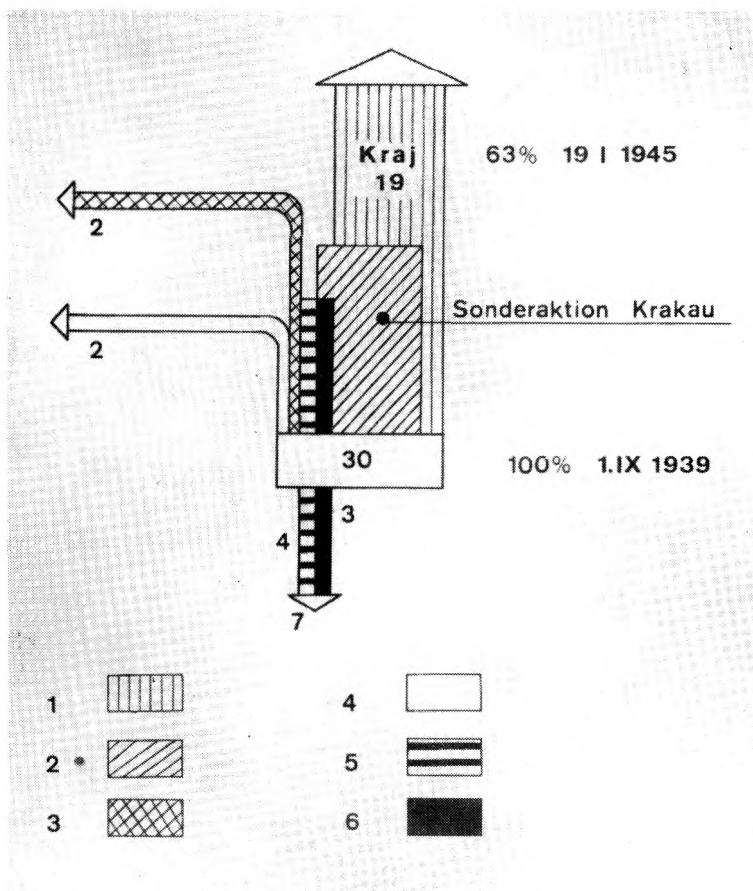
Stanisław Gołąb

Ryc. 6. Potwierdzenie zdania egzaminu na tajnym nauczaniu przez studenta Tadeusza Pawlika, podpisał prof. Stanisław Gołąb — 1943 r.

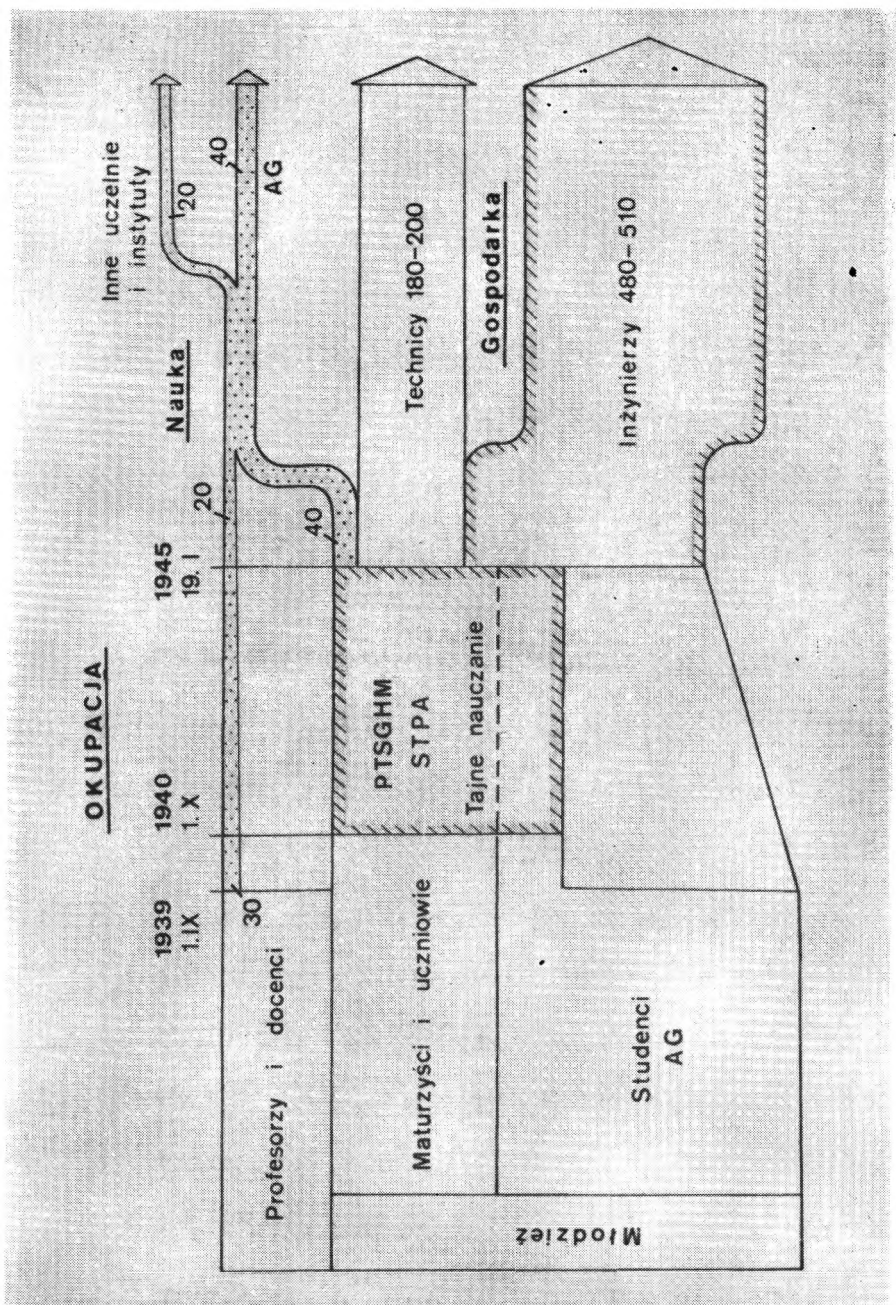

Ryc. 7. Nagłówek pisma urzędowego

Ryc. 8. Bilans pracowników nauki Akademii Górniczej — 1 września 1939 — 19 stycznia 1945 r. 1. podjęli pracę 19 stycznia 1945 r. w kraju; 2. zginęli w wyniku akcji Sonderaktion Krakau 3. pozostali za granicą 4. obcokrajowcy 5. zmarli podczas wojny 6. i 7. zmarli i zamordowani podczas wojny.

Ryc. 9. Bilans pracowników nauki i studentów Akademii Górniczej oraz uczniów Państwowej Szkoły Górniczo-Hutniczo-Mierniczej w latach 1 września 1939 — 19 stycznia 1945 r.

